

ANNA WRZESIŃSKA
Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy

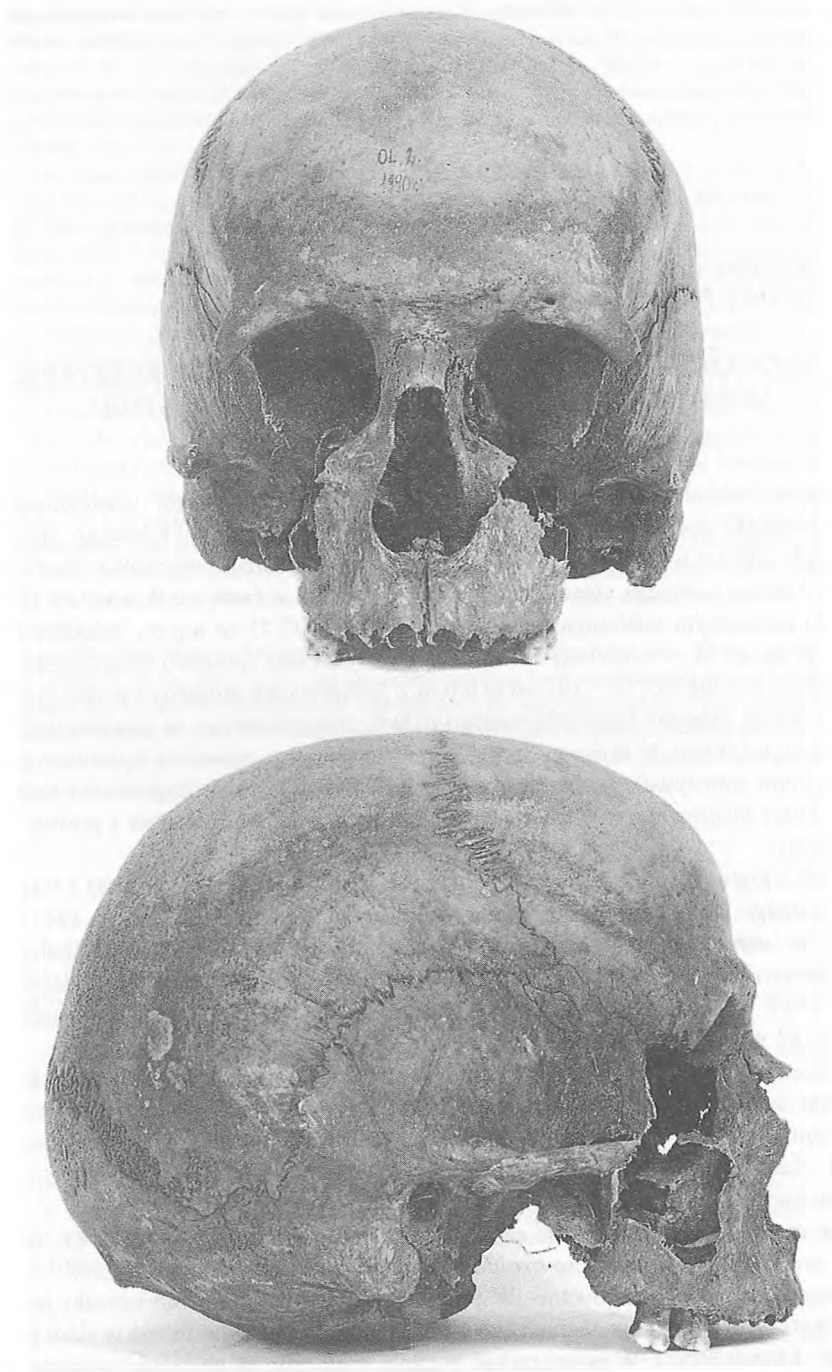
ANALIZA SZCZĄTKÓW LUDZKICH ZNALEZIONYCH W RUMOWISKU MOSTU GNIEŹNIEŃSKIEGO OSTROWA LEDNICKIEGO

Badania archeologiczne prowadzone na linii przebiegu mostu wschodniego na Ostrów Lednicki dostarczyły, obok licznego zwierzęcego materiału kostnego, fragmentów dwóch szkieletów ludzkich. W 1990 roku w trakcie badań przyczółka mostowego, Rybitwy-Ostrów Lednicki, stanowisko 2, w wykopie I/87 w ćwiartce B, warstwa III₆/IV₁ w profilu północnym odsłonięto czaszkę ludzką (gł. 107,71 m n.p.m., lokalizacja: od N — 0,50 m, od W — 0,80 m) i w ramach ćwiartki kości szkieletu pozaczaszkowego (gł. 107,80 – 107,90/107,76 – 107,40 m n.p.m.). Szkielet niekompletny i w chaotycznym układzie. Kości zalegały bez zachowanego układu anatomicznego na powierzchni 2 m² (w kierunku od ściany N wykopu do mostu). Czaszka wraz z żuchwą i pierwszym kręgiem szyjnym spoczywała w znacznej odległości od pozostałych fragmentów szkieletu (prawej kości łokciowej, prawej kości promieniowej, fragmentów żeber i prawej kości strzałkowej).

Zespół warstw III-ich, do których należy warstwa III₆, utworzony został z torfu koloru brunatnego z nielicznymi soczewkami piasku (M. Łastowiecki 1993, s. 144). Warstwa IV₁ to warstwa spalenizny. Chronologię warstw III-ich, na podstawie analizy ceramiki naczyniowej, ustalono na 2 połowę XI i 1 połowę XII wieku (M. Łastowiecki 1993, s. 148). Warstwa spalenizny (IV₁), w której zalegała część czaszki, datowana jest na 2 ćw. XI wieku (M. Łastowiecki 1993, s. 138).

Zaleganie szczątków kostnych spowodowało zbrunatnienie kości i wpłynęło niekorzystnie na stan zachowania niektórych ich fragmentów. Kości twarzoczaszki uległy napulchnieniu, a podczas eksploracji częściowemu uszkodzeniu i rozkruszeniu (ryc. 1). Żuchwa ma uszkodzenia mechaniczne: złamany trzon, uszkodzoną prawą gałąź żuchwy.

Opis morfologiczny czaszki: czaszka kompletna wraz z żuchwą (CR). Jest to czaszka średniodługa o kształcie *ovoides* (jajowatym) w powierzchni górnej. Główne szwy czaszkowe niezobliterowane. W powierzchni tylnej sklepienie czaszki jest dachówkowate, kresy karkowe zaznaczone miernie, guzowatość potyliczna w skali Martina IV (R. Martin 1957). W powierzchni bocznej widoczne są wyraźnie wykształcone kresy skroniowe, średniej wielkości krótkie wyrostki sutkowe, wyraźnie zaznaczone łuki brwiowe i zaokrąglona, lekko wypukła potylicza. Otwór potyliczny wielki jest duży

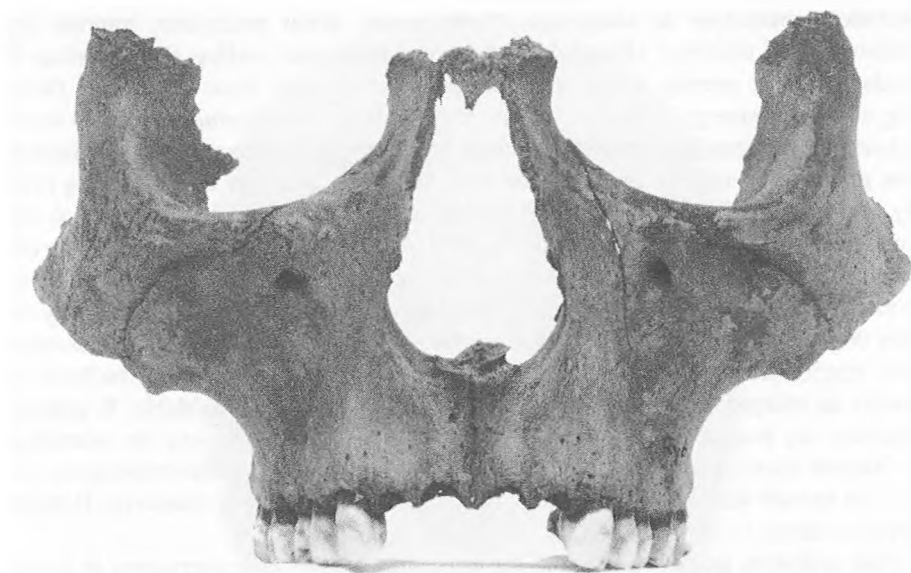

Ryc. 1. Rybitwy — Ostrów Lednicki, stan. 2, wykop I/87. Wygląd czaszki w płaszczyźnie przedniej i bocznej (fot. M. Jóźwickowska)

o kształcie zbliżonym do okrągłego. Czoło proste, słabo pochylone, miernie wykształcone guzy czołowe. Gładyszka dobrze uwidocznioma według skali Martina V. Nasada nosa jest mierna, lekko spłaszczona, kości nosowe silnie wystające. Dolny brzeg otworu nosowego wykazuje według Martina formę *anthropina*. Oczodoły wysokie, kształtem zbliżone do formy kwadratów. Doły kłowe są słabo zaznaczone. Szczęka górna głęboka. W szczęce przyżyciowo było 16 zębów, z czego zachowały się tylko zęby trzonowe M^1 i M^2 strony prawej i lewej. Stwierdzono ogniska próchnicy w obu trzonowcach strony prawej: M^1 na powierzchni przyśrodkowej z zębem M^2 , M^2 na obu powierzchniach przyśrodkowych. Jest to próchnica powierzchniowa. Żuchwa o budowie masywnej, wysokim trzonie i znacznie wystającej bródce. Kształt łuku żuchwy podobny do litery V. W żuchwie przyżyciowo było 15 zębów. Za życia z żuchwy usunięto prawy trzonowiec M_1 i nastąpiło już częściowe zarośnięcie zębodołu. W żuchwie zachowały się wszystkie pozostałe trzonowce: prawe M_2M_3 i lewe $M_1M_2M_3$. W prawym trzonowcu M_2 stwierdzono próchnicę na powierzchni przyśrodkowej do usuniętego M_1 . Stopień starcia powierzchni żujących koron według skali sześciostopniowej jest 2° - 3° . Na zębach słaby kamień nazębny. Cała czaszka ma budowę masywną. Pomiarów czaszki w tabeli 1 i 2.

Opis szkieletu postkranialnego. Pierwszy kręg szyjny kręgosłupa w dwóch fragmentach, o uszkodzonym łuku tylnym i uszkodzonym prawym wyrostku poprzecznym. Ułamki trzech żeber lewej strony klatki piersiowej. Kości prawego przedramienia: kość łokciowa i kość promieniowa mają uszkodzenia końca dalszego. Kość łokciowa o budowie masywnej, trzon trójgraniasty, zaznaczone przyczepy mięśniowe. Dobrze zachowany koniec bliższy o wcięciu bloczkowym przedzielonym bruzdą poprzeczną na część przednią i tylną. Brak całej głowy kości łokciowej i wyrostka rylcowatego — końca dalszego. Zachowany fragment kości ma długość 240 mm, szerokość wyrostka łokciowego 21 mm, obwód mniejszy trzonu 43 mm, przekrój strzałkowy trzonu 15 mm, przekrój poprzeczny trzonu 13 mm. Kość promieniowa o trzonie dobrze zachowanym, trójgraniastym, znacznie wygiętym w kierunku bocznym. Czytelny koniec bliższy a uszkodzony koniec dalszy. Zachowana kość ma długość 214 mm, obwód najmniejszy trzonu 46 mm, szerokość poprzeczna trzonu 17 mm, szerokość strzałkowa trzonu 11 mm, średnica głowy 20 mm. Z odcinka kończyn dolnych wystąpił tylko trzon prawej kości strzałkowej o uszkodzonych obu końcach, bliższym i dalszym. Długość zachowanej kości 321 mm. Trzon o przekroju trójkątnym, o obwodzie najmniejszym 40 mm.

Analiza cech morfologicznych czaszki i kośćca pozwala zaliczyć osobnika do płci męskiej, wiek określić na *Adultus*, tj. około 25 – 30 rok życia. Zespół cech charakteryzujących zmarłego to czaszka średniej długości, wysoka, o średniej szerokości czoła i średnim nosie (tabela 2) (pozwała w przybliżeniu stwierdzić udział elementu nordycznego i śródziemnomorskiego, lecz zły stan zachowania twarzoczaszki zawęża analizę i czyni ją niekompletną). Długość zachowanych fragmentów trzonów kości długich (wg M. Trotter i G. Gleser) pozwala na określenie, iż wzrost osobnika był wyższy niż 163 cm. Podczas analizy materiału zwrócono uwagę na ewentualne przypadki schorzeń czy zmian pourazowych, przejawiających się w postaci odchyień od normalnej budowy anatomicznej kośćca. Zauważono tylko próchnicę zębów trzonowych, zlokalizowaną przy korzeniach na powierzchniach przyśrodkowych zębów, oraz słabe złogi kamienia nazębnego.

Ryc. 2. Rybitwy — Ostrów Lednicki, stan. 3b. Wygląd twarzoczaszki (fot. M. Józwickowska)

W 1994 roku podczas badań prowadzonych przy eksploracji jednej z działek rumowiska mostu gnieźnieńskiego (Rybitwy — Ostrów Lednicki stan. 3b) wyeksplorowano fragment ludzkiej twarzoczaszki. Odsłaniając drewniane elementy rumowiska posługiwano się eżektorem, w wyniku czego czaszka została uszkodzona mechanicznie.

Opis morfologiczny czaszki: zachowała się prawa i lewa kość szczękowa, fragment kości podniebiennej, parzyste kości jarzmowe i fragment kości nosowej (ryc. 2). Twarz mierna o silnych kościach jarzmowych (tabela 1). Otwór gruszkowaty wąski. Doły nadkłowe zaznaczone. Kształt oczodołów zbliżony w formie do trapezu (?). Dolny brzeg otworu nosowego o ostrych brzegach z silnie wystającym kolcem nosowym przednim, według skali Martina IV. Szczęka górna głęboka i szeroka, tworzy kształt litery U. W szczęce przyżyciowo 15 zębów, pośmiertnie zachowało się tylko 11. Brak prawych i lewych siekaczy I¹I². W szczęce prawej za życia nie wyróżną się trzeci trzonowiec M³. Zęby są masywne, średniej wielkości. Stopień starcia guzków zębowych 2°-3°. Nie stwierdzono próchnicy zębowej. Na zębach widoczne są ślady kamienia nazębnego. Nie stwierdzono zmian patologicznych ani pourazowych, z wyjątkiem mechanicznych.

Czaszka o budowie masywnej, należy do osobnika dorosłego, zmarłego w wieku *Adultus*, tj. około 30 roku życia, niewątpliwie płci męskiej.

Niewielki materiał kostny nie uprawnia do ściślejszego wnioskowania antropologicznego, a opracowanie niniejsze, mające na celu przedstawienie materiału pozyskanego podczas badań mostu, posłużyć może jako uzupełnienie przy ogólniejszych zestawieniach materiałów antropologicznych mikroregionu Lednicy. Średnie wielkości wskaźników czaszkowych (tabela 2) zawierają się w takich samych kategoriach jak materiał szkieletowy z cmentarzyska na Ostrowiu Lednickim (M. Ćwirko-Godycki, I. Swedborg 1977, s. 11).

Tabela 1.

Ważniejsze pomiary czaszek z badań mostu gnieźnieńskiego Ostrowa Lednickiego (wg R. Martin 1957)

POMIARY (w mm)	Czaszka z 1990 r.	Czaszka z 1994 r.
Największa długość czaszki (g-op)	189	-
Długość podstawy kaloty (g-i)	184	-
Cięciwa stropu czaszki (n-i)	180	-
Cięciwa czołowo-ciemieniowa (g-l)	183	-
Cięciwa czołowo-ciemieniowa (n-l)	184	-
Długość otworu potylicznego (ba-o)	39	-
Największa szerokość czaszki (eu-eu)	144	-
Największa szerokość czoła (co-co)	120	-
Najmniejsza szerokość czoła (ft-ft)	98	-
Szerokość uszna czaszki (au-au)	125	-
Szerokość asterionowa (ast-ast)	119	-
Szerokość sutkowa czaszki (ms-ms)	110	-
Szerokość otworu potylicznego wielkiego	34	-
Wysokość czaszki (b-ba)	146	-
Łuk czołowy środkowo-strzałkowy (n∩b)	134	-
Łuk ciemieniowy środkowo-strzałkowy (b∩l)	143	-
Łuk górnej łuski potylicznej (l∩i)	64	-
Łuk dolnej łuski potylicznej (i∩o)	51	-
Cięciwa czołowa (n-b)	116	-
Cięciwa ciemieniowa (b-l)	126	-
Cięciwa potyliczna (l-o)	99	-
Cięciwa górnej łuski potylicznej (l-i)	61	-
Cięciwa dolnej łuski potylicznej (i-o)	51	-
Szerokość międzyoczodołowa zewnętrzna (ek-ek)	-	93
Szerokość szczęki górnej (zm-zm)	-	97
Wysokość górnowiązowa (n-pr)	71	-
Przednia szerokość międzyoczodołowa wewnętrzna (mf-mf)	21	23
Szerokość oczodołowa (mf-ek)	-	34
Szerokość otworu gruszkowatego (ap. piri.)	26	24
Długość nosa (n-ns)	54	-
Zewnętrzna szerokość podniebienia (ekm-ekm)	64	61
Długość podniebienia twardego (ol-sta)	42	42
Wewnętrzna szerokość podniebienia (enm-enm)	38	37
Wysokość spojenia żuchwy (id-gn)	33	-
Długość żuchwy (gn-go)	90	-
Szerokość gałęzi żuchwy (szer. ram.)	31	-
Łuk środkowo-strzałkowy puszkii mózgowej (g∩op)	310	-
Łuk kaloty (g∩i)	331	-
Łuk poprzeczny puszkii mózgowej (au∩au)	312	-
Łuk poprzeczny (po∩po)	321	-
Obwód poziomy czaszki	528	-

